

Februari 2016 Nummer 005

In dit nummer: • Kwetsbare missiologie • Encyciek over zuster aarde • IAV 80 jaar

ZIJSPIEGEL

Uit bestuur en redactie

Internationale Vrouwendag 2016

Alstublieft: een cadeautje voor u van ons! Van harte gefeliciteerd met Internationale Vrouwendag. De button die u vindt in deze *ZijSpiegel* is een cadeautje en tegelijkertijd een 'opdracht'. Verderop in deze *ZijSpiegel* nodigen wij u namelijk uit om met verve deze button te dragen wanneer u naar een bijeenkomst in het kader van Internationale Vrouwendag gaat. Houd vooral onze website en Facebookpagina in de gaten: onze webmistress probeert het allemaal zo actueel mogelijk te houden. Als u een activiteit mist, laat het ons weten!

Dit nummer bevat ook activiteiten rond 8 maart (in de agenda) evenals diverse

artikelen waarvan we hopen dat ze u inspireren. Margriet van de Bunt, predikante in Valkenswaard, schrijft haar eerste column en we zijn blij dat zij ook de boekenpagina van de website zal verzorgen. Daarnaast zijn we ontzettend geholpen met de komst van Monique Bergers die onze administratieve ruggensteun wordt. Het systeem dat zorgvuldig is opgebouwd door Arine Benschop, zal zij onderhouden en wellicht uitbreiden.

*Jasja Nottelman,
Voorzitter van het bestuur van de
Vrouwensynode*

Inhoud

Uit bestuur en redactie/inhoud	2
Over de meegestuurde button	3
Interview met Ineke Lautenbach	4
Postkoloniale missiologie	6
Laudato Si'	8
Synodeweekend 2017	11
De vluchteling – de predikante	12
Jubileumconferentie IAV-collectie	13
Korte Metten	14
Agenda	15

Abonnement

Heeft u de Vrouwensynode gemachtigd voor het abonnement op deze Nieuwsbrief, of voor een jaarlijkse gift? In mei wordt het abonnementsgeld geïnd, in juni de jaarlijkse giften. Ook eenmalige giften zijn zeer welkom. U kunt ze overmaken naar IBAN NL 23 INGB 0006234766 (BIC INGBNL2A). Hartelijk dank voor uw bijdragen!

De *ZijSpiegel* is het kwartaalblad van de Oecumenische Vrouwensynode. U ontvangt het blad bij een donatie van € 50,00 of meer per jaar. Een abonnement nemen is ook mogelijk: € 22,50 of bij een minimuminkomen € 12,00; voor adressen buiten Nederland € 5,50 extra voor portokosten (alle bedragen gelden per jaar). Opgeven als donateur of abonnee kan op onze website www.vrouwensynode.nl. Problemen bij invullen van het formulier of liever niet opgeven via internet? Bel tussen 19.00 en 22.00 uur naar de penningmeester: 015 2622326.

Redactie
Emsi Hansen
Martina Heinrichs
Haydy Nelson
Lieve Wuyts

Eindredactie
Joanne Seldenrath
Prinses Christinastraat 50
6101 HG Echt
redactie@vrouwensynode.nl
(0475) 488 790

Kopij voor de volgende *ZijSpiegel* kan tot 10 april 2016 gezonden worden naar redactie@vrouwensynode.nl

Voorpagina: Jeannette Mennes, Sensitive Space Solid Body

© Redactie Zijspiegel
Productie
Theologische uitgeverij
NARRATIO
Dullyna van den Herik
www.narratio.nl

Geproduceerd onder het
Der Blauwe Engel keurmerk

ISSN 2405-9811

De Vrouwensynode: dat ben ik!

Op 8 maart vieren we weer Internationale Vrouwendag. Door het hele land zullen bijeenkomsten en activiteiten plaatsvinden. Misschien organiseer je zelf een activiteit, of heb je al plannen om ergens heen te gaan. Wat je op 8 maart ook wilt doen: je kunt dit jaar de Oecumenische Vrouwensynode meenemen!

Door middel van de bijgesloten button kun je, waar je ook heengaat, laten zien dat je deel uitmaakt van de Oecumenische Vrouwensynode. Op die manier dragen we uit wat we in essentie zijn: een netwerk van een breed scala vrouwen, verbonden via het platform van de Vrouwensynode.

Selfie

En we kunnen dit nog beter uitbeelden! We zouden het leuk vinden als je een foto/selfie van jou met je button op jouw 8-maartactiviteit op onze Facebookpagina of op Twitter plaatst, of ons per mail stuurt.

Aan de button en de bijgesloten boekenlegger zijn geen kosten verbonden maar we stellen een vrijwillige bijdrage zeer op prijs. Zo kunnen we doorgaan allerlei leuke dingen te organiseren zoals deze actie of het synodeweekend van 2017, waarvoor de voorbereidingen in volle gang zijn. Draag jij op 8 maart de button en geef je zo gezicht aan de Vrouwensynode? Want de Vrouwensynode: dat ben jij, dat bent u, dat zijn wij allemaal!

Emsi Hansen

Even voorstellen

Monique Bergers: Ik ben 44 jaar en samen met mijn twee tieners woon ik in Arnhem. Na mijn studie econometrie werkte ik bij een makelaar en sinds 1995 bij Nationale-Nederlanden op de afdeling Collectief Pensioen. Mijn hobby's zijn taarten bakken, reizen en leuke activiteiten ondernemen met mijn kinderen of met vriendinnen. Verder word ik gezien als enthousiast, nauwkeurig en creatief.

In mijn oud-katholieke parochie ben ik actief op allerlei gebieden. Op dit moment ben ik gastvrouw en verzorg ik wekelijks de liturgieboekjes voor de vieringen. In het verleden was ik kerkmeester, leidde ik de kinderkerk en organiseerde ik themalunches. Voorts ben ik voorzitter van de stichting Oud-Katholieke Vrouwen in Beweging (voorheen Bond van Oud-Katholieke Vrouwen in Nederland).

Sinds het synodeweekend in 2012 te Delft, waar ik met twee dames van de Bond aan deelnam, ben ik betrokken bij de Oecumenische Vrouwensynode. Ik was lid van de projectgroep van de synodedag 2014 te Amsterdam en heb de samenwerking met het bestuur van de Vrouwensynode als zeer prettig ervaren. Daarom ondersteun ik het graag vanaf heden als bureaumedewerkster. Ik heb er zin in!

Netwerk Mirre

Interview met Ineke Lautenbach

Ruimte bieden aan lesbische en biseksuele vrouwen die ieder op eigen wijze met geloven bezig zijn, dat is het doel van Netwerk Mirre. Ineke Lautenbach: 'Ik weet niet meer exact wanneer ik voor het eerst naar het netwerkweekend ben gegaan, maar sindsdien kom ik ieder jaar opnieuw.'

Ineke Lautenbach is IT-er, werkt als projectmanager en uitgever, en maakt en onderhoudt websites van diverse organisaties. Ze woont in Nieuwegein, eerst alleen met haar dochter, nu al 7 jaar samen met haar partner Jenni. 'Dat ik lesbisch ben, heb ik pas na mijn scheiding ontdekt. Ik had behoefte aan contact met mensen in dezelfde situatie. Dat zocht ik onder andere bij Mirre waarvan ik ergens een aankondiging of adres had gevonden. Ik voel me thuis bij de openheid en warmte, je leert elkaar steeds beter kennen en bouwt een band op.'

Adressen

Mirre is de voortzetting van Netwerk Verkeerd Verbonden (1990-2005), ontstaan uit de Werkgroep Potten en Theologie. De naam 'Verkeerd Verbonden' was ontleend aan het boek van Foka Brouwer en Hermine Pool, *Zo wordt het woord verkeerd gehoord!* (Gorinchem 1990). 'Verkeerd Verbonden was echt een netwerk en bestond uit een lijst adressen. Wanneer je zin had om iets te organiseren, dan zorgde het netwerk voor de adressen en vroeg je wie mee wilde doen. In het begin gingen we de diepte in; een tijdlang was er minder aandacht voor theologie maar nu is de aandacht voor geloof weer intensiever. Het gewone plezier blijft ook, maar het wordt weer een mix.

We tellen tussen de honderd en tweehonderd vrouwen, lesbisch, biseksueel en transgender. De meeste vrouwen zijn boven de veertig. Vrouwen onder de dertig sluiten zich wat minder makkelijk aan, jongeren hebben hun eigen manieren van verbondenheid. Er zijn best veel stellen al wonen ze niet allemaal samen. Sommige vrouwen wisten dat ze lesbisch waren bij wijze van spreken voor ze geboren waren; anderen komen na hun vijftigste of nog later uit de kast. Sommigen zijn alleen, anderen gescheiden, en/of met kinderen en kleinkinderen.

We zijn katholiek en protestants in alle soorten en maten. Een aantal vrouwen is predikant of ambtsdrager terwijl anderen nooit in een viering komen behalve bij ons. We zien geen mensen uit de pinksterkerken, maar soms wel uit andere evangelisch-charismatische gemeenten. Eerste-generatie niet-westerse vrouwen zijn ook afwezig.'

Ineke Lautenbach: Door contact met andere organisaties wordt ook het eigen denkproces op gang gebracht

Partners

'Formeel hebben we geen band met de Vrouwensynode. We zijn een aantal keren uitgenodigd en gaan er ook naar toe. Op dit moment gaat niemand regelmatig dus het contact is niet zo intensief. Dat kunnen we wel veranderen! Er is vast wel iemand in ons netwerk die iets zou willen doen.'

Via het Landelijk KoördinatiePunt groepen kerk en homoseksualiteit (LKP) was Mirre betrokken bij Roze Zaterdag. Roze vieringen publiceert Mirre op de site. Mirre werkt mee aan de LCC-projecten, een traject om homoseksualiteit in

christelijke kring bespreekbaar te maken met subsidie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Bij de eerste ronde waren drie organisaties betrokken (LKP, COC en ContrariO, vandaar LCC), Mirre is aangeschoven bij het vervolg (LCC Plus). LCC-projecten gaan over homo's in de klas, de positie van vrouwen en het gesprek met kerken. Mirre bezoekt zelf geen scholen maar ontwikkelt materiaal: EVA - Een Vrouw Apart. Ineke: 'Je merkt dat er binnen het netwerk wat gebeurt. Door het contact met andere organisaties wordt ook het eigen denkproces op gang gebracht.' Internationaal is Mirre aangesloten bij het *European Forum of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Christian Groups*. 'Dat komt één keer per jaar bijeen en geeft een nieuwe, inspirerende dimensie omdat je merkt hoe het leven is voor deze groep christenen in Zuid- en Oost-Europa. Vaak wordt gedacht dat de emancipatie voltooid is. Nee dus, en daar is nog wel wat voor nodig. Tijdens twee katholieke conferenties over *family values* heeft een aantal homo-organisaties parallelconferenties gehouden. Er is een boek met verhalen van katholieken uit heel Europa gemaakt en aan de bisschoppen aangeboden. Dat boek heb ik uitgegeven, en ook een ander boek van het Forum: *Let Our Voices Be Heard!* De Nederlandse vertaling *Hoor onze stem!* kwam tot stand na een schrijfworkshop tijdens het Mirreweekend. Dit jaar hebben we een jubileumbundel gemaakt. Na een werk-

shop over het boek uit 1990 zijn ergens in juni een paar mensen gaan trekken en duwen en tot mijn stomme verbazing is het allemaal gelukt. Het resultaat, *Hoe hoor jij het Woord*, is niet zo groot, 60 pagina's, maar bevat interessante bijdragen over hoe we er nu voorstaan. Waarschijnlijk wordt komend voorjaar opnieuw een inspiratiemiddag gehouden.'

Advent aan zee

'Het Mirreweekend vindt één keer per jaar plaats met workshops, een vesper op zaterdagmiddag en een feest op zaterdagavond. De viering op zondagmorgen is een van de hoogtepunten van het weekend. Ook is er ruimte voor wandelen, praten en nietsdoen. Mijn allereerste weekend was een openbaring: dat het bestaat en zo goed voelt.

'Advent aan zee' was de titel van het eerste weekend dat in Dopersduin (Schoorl) plaatsvond. Dopersduin is een hele fijne plek, betaalbaar en we passen er goed. We vreesden dat Schoorl te ver was voor onze dj uit Meppel. En haar bijdrage aan het feest is in 15 jaar eigenlijk essentieel geworden. Maar ze komt toch want ze vindt ons veel te leuk.'

www.netwerkmirre.nl

Word penningmeester bij de Oecumenische Vrouwensynode

Ben je goed met getallen, houd je van (financieel) overzicht en werk je graag precies? Dan is deze vacature misschien wel iets voor jou! Het bestuur van de Oecumenische Vrouwensynode zoekt per direct een penningmeester die toe wil zien op de financiële administratie. Het gaat hierbij onder andere om het bijhouden van de (uitstekend op orde zijnde!) boekhouding, het opstellen van begrotingen en het samenwerken met de fondsenwerfster.

We zoeken iemand die graag met de computer werkt, enige handigheid heeft met Excel en Dropbox, en/of die zo nodig bereid is op dat gebied bij te leren. De huidige penningmeester zal nog enige tijd beschikbaar zijn voor een goede overdracht en desgewenst voor vragen. Het aantal uren per week is variabel. Gemiddeld gaat het om een paar uur per week, met pieken rond het maken van een begroting of een afrekening.

Heb jij deze vaardigheden in huis of wil je ze verdiepen, lijkt een bestuursfunctie jou een leuke uitdaging en wil je de kans grijpen de Vrouwensynode van binnenuit te leren kennen? Laat het ons weten! Bij interesse of voor meer informatie kun je een e-mail sturen naar info@vrouwensynode.nl.

Missiologie en kwetsbaarheid

Pas veronderstelde iemand over mijn onderzoek: Jij leert dus om kerken en zendingsorganisaties zo efficiënt mogelijk aan zending te laten doen? Mijn antwoord was: Nee, ik probeer juist het hele begrip 'efficiënt' van commentaar te voorzien.

Want wat voor wereld roep je op als je efficiëntie tot je kernbegrip maakt? Een wereld van rationaliteit, meetbaarheid, managementtechnieken, budgetten, vergaderingen en spreadsheets. Maar juist deze *managerial missiology* moeten we

Hier gelden andere maatstaven dan de maatschappelijke; 'schrootkruis' van Waldemar Kuhn in de Heilig-Geist-Kirche van Emmerich (D)

achter ons laten omdat deze nadruk op controle en beheersbaarheid een uitvloeisel is van een koloniale manier van denken.

De vraag die ik mij de afgelopen vijf jaar heb gesteld, luidt: hoe kan een postkoloniale missiologie in de context van het wereldchristendom eruit komen te zien? Een koloniserende mentaliteit beslist eenzijdig over de doelen en middelen voor zending. Een postkoloniale missiologie neemt in de eerste plaats de schade op die door deze manier van denken is ontstaan en nog steeds ontstaat. Het woord postkoloniaal is een nadrukkelijk ambigue term die aan de ene kant aangeeft dat de koloniale periode (min of meer) voorbij is, maar aan de andere kant ook een programma aanduidt om actief de koloniale erfenis te boven te komen en te zoeken naar nieuwe en heilzame manieren van verbinding.

Afschaffing van koloniale begrippen

In mijn onderzoek heeft dit de vorm aangenomen van het ter discussie stellen van begrippen die vaak gebruikt worden in het missiologische discours. Ik heb met name gekeken naar de begrippen *frontier*, *mission field*, *home* en *border*. Het gebruik van het woord *frontier* in het missiologische discours duidt een rusteloze beweging aan van het dwangmatige steeds verder opschuiven van de *frontier*, op de manier van de grote westwaartse beweging in de

Amerikaanse geschiedenis. Hoewel veel zendingsorganisaties zich tooien met deze term, stel ik voor deze geheel af te schaffen omdat mijns inziens de koloniale connotaties blijvend meewegen in het begrip.

Iets soortgelijks geldt voor het *mission field*: 'zendingsveld' is problematisch omdat het een tegenstelling suggereert tussen het veld enerzijds en het thuisfront anderzijds. Deze tegenstelling is schadelijk omdat zending op die manier niet het hele leven doortrekt maar geprojecteerd wordt op de in tijd en ruimte verwijderde ander. Ook het woord 'veld' heeft koloniale connotaties: een veld dat braak ligt en beplant kan worden. Het zendingsveld creëert weer een thuisland, wat gevoelens oproept van veiligheid en beheersbaarheid, wat weer resulteert in een steeds krampachtiger uitsluiten van de boze buitenwereld.

Als laatste onderzoek ik het begrip 'planetariteit', een lelijk woord in het Nederlands, maar het Engelse *planetary* duidt een manier aan om de hele wereld als eenheid te zien waarin het welzijn van ons allen op een organische manier met elkaar verbonden is. Het begrip 'planetariteit' staat tegenover globalisering. Het denken over een geglobaliseerde wereld is juist een uitvloeisel van een koloniale manier van denken, omdat de informatie- en goederenstromen over de hele wereld in een economisch kader (met nadruk op winstgevendheid) worden gedacht.

Maar deze manier van denken komt de planeet zelf niet ten goede.

Planetariteit neemt dan ook geleidelijk aan afstand van een antropocentrische manier van denken en stelt het héle leven op de planeet centraal. Dit nieuwe begrip spreekt mij aan omdat het niet alleen roept: 'o, we leven in een geglobaliseerde wereld', maar een kritische, alternatieve blik biedt.

Leven in de marge

Binnen dit raamwerk heb ik een aantal theologische thema's uitgediept. In de eerste plaats denk ik na over wat het betekent om met missie bezig te zijn vanuit de verschillende marges van een planetaire wereld. Ik vind hier inspiratie bij een aantal niet-westerse auteurs, die vanuit hun eigen marge reflecteren op het leven van Jezus. Zo denkt de Vietnamees-Amerikaanse Jung Young Lee na over het leven in de marge met een hybride identiteit: hij ziet Jezus ook als een hybride persoon, Jezus Christus als de ultieme grensganger die het goddelijke en het menselijke in zich verenigt. Ik doe in zijn werk inspiratie op om missie vanuit de marge te definiëren als navolging van Jezus de grensganger.

Het volgende thema dat ik aankaart, vloeit daar direct uit voort, het thema kwetsbaarheid. Een leven in de marge betekent ook een leven vol kwetsbaarheid. Maar hoe kan deze kwetsbaarheid juist een bron van kracht worden? Ook hier grijp ik weer terug op het leven van Jezus. Jezus als het kwetsbare beeld van God, die ons laat zien dat ware kracht ligt in de erkenning van onze kwetsbaarheid als een aangrijpingspunt voor het goddelijke. In de missie doen volgens mij de grootste problemen zich voor als de kwetsbaarheid die inherent is aan het mens-zijn, ontkend en verdoezeld wordt. Juist in een ongepaste poging om je sterk voor te doen en je eigen menselijke conditie te ontkennen, wordt er immense schade toegebracht aan het fragiele leven van je medemens.

Mijn oplossing is de omarming van de fundamentele openheid van het leven: een openheid die schoonheid en zegen biedt, maar ook misbruikt kan worden. Als de openheid van het leven geschonden wordt, is er maar één mogelijkheid: in verzet komen tegen de schending van het beeld van God in de kostbare, kwetsbare mens. Met mijn benadering van missie, vanuit de marge en vanuit kwetsbaarheid, poog ik van leer te trekken tegen alle koloniale overblijfsels in de missie en ik beschouw mijn benadering dus als actief postkoloniaal.

Eleonora Hof is bezig met de afronding van haar promotieonderzoek in de missiologie aan de Protestantse Theologische Universiteit onder leiding van Mechteld Jansen. Ze is bestuurslid van het IWFT, expertisenetwerk voor religie en gender.

Laudato Si' en ecofeminisme

'Wees geprezen, mijn Heer, om onze zuster aarde, die ons voedt en leidt.' Met deze woorden uit het zonnelied van Franciscus van Assisi begint de encycliek *Laudato Si'* over milieu die vorig jaar mei verscheen. Ik had niet gedacht dat ik nog eens een Vaticaans document met plezier en grotendeels met instemming zou lezen.

De paus citeert zijn naamgever om zijn zorg over milieuvervuiling, klimaatverandering en andere ecologische bedreigingen te uiten en een oplossing te zoeken in een gelovige manier van kijken naar ons milieu. Hij doet dat op een manier die de invloed van de bevrijdingstheologie verradert. Hij spreekt een voorkeursoptie uit voor de allerarmsten. Zij zijn degenen die het meest te lijden hebben onder milieuproblemen. De 'aarde die kreunt in barensweeën' noemt hij de meest in de steek gelaten arme.

Tegenover het kapitalisme met zijn geloof in economische groei, zijn wegwerpcultuur en consumentisme stelt hij een geloof in de onderlinge verbondenheid van alle schepselen en in Gods aanwezigheid in de natuur en in ieder ding. Hij verwijst naar de bedreigde culturen van oorspronkelijke volken. Veel ecofeministische theologen zullen in kunnen stemmen met zijn kritiek op het technocratisch paradigma van onze cultuur, dat hij aanwijst als oorzaak van milieuproblemen, evenals met zijn aandacht voor het dagelijks leven en zijn niet-dualistisch wereldbeeld.

De kreet van de aarde en de kreet van de armen

In het eerste hoofdstuk noemt hij de bedreigingen voor 'ons gemeenschappelijk huis': vervuiling en klimaatverandering, uitputting van natuurlijke bronnen, gebrek aan schoon drinkwater, verlies van biodiversiteit, maatschappelijk verval in de vorm van onder meer ongezonde steden en ongelijkheid. Een ecologische en een maatschappelijke benadering gaan bij hem hand in hand 'om zowel naar de kreet van de aarde als naar de kreet van de armen te luisteren'. Een antwoord op deze kreten zoekt hij niet in technologische en economische vooruitgang, noch in het ondergeschikt maken van de menselijke soort aan het mondiale ecosysteem, maar in een houding van soberheid en nederigheid.

In het tweede hoofdstuk onderzoekt hij de Bijbelse bronnen voor de zorg voor de natuur en de armen. Aan de hand van de scheppingsverhalen van Genesis weerspreekt hij de opvatting dat mensen als beeld van Gods een absolute

heerschappij zouden hebben over de andere schepselen. Alle levende wezens en ook alle dingen hebben een eigen waarde ten overstaan van God, leidt hij af uit de psalmen. De profeten laten zien dat de God die bevrijdt dezelfde is als de schepper. Vrouwe Wijsheid uit Spreuken 8, belangrijk in veel ecofeministische theologie, slaat hij helaas over. De mens noemt hij 'een persoonlijk wezen binnen de materiële schepping', geen einddoel van schepping of evolutie, maar een schepsel met een opdracht, namelijk om alle schepselen terug te brengen bij hun schepper. Van Jezus zegt de paus: 'Hij stond ver af van de filosofieën die het lichaam, de materie en de dingen van deze wereld verachtten.' Op Jezus is

het latere dualisme niet terug te voeren. In hem heeft God zelf zich juist ingevoegd in de geschapen kosmos.

Technocratisch-economisch paradigma

De diepere oorzaak van de ecologische crisis legt hij in hoofdstuk drie bij 'het technocratisch-economisch paradigma', het dominante idee dat mensen met behulp van techniek de hele werkelijkheid kunnen beheersen. Een kleine groep mensen eigent zich het recht toe andere mensen en de natuur aan zich te onderwerpen met maximalisatie van de winst als hoogste doel. Een ideologie waarin bevrediging van de eigen behoeften de norm is, leidt tot misstanden in arbeidssituaties en in de voedselproductie, zoals de concentratie van vruchtbaar land in de handen van weinigen.

Hoofdstuk vier presenteert een 'integrale ecologie', dat wil zeggen een visie op de interacties van natuurlijke systemen onderling en met maatschappelijke systemen. Alles staat immers met alles in relatie. Niet alleen het natuurlijk erfgoed, maar ook het historisch, artistiek en cultureel erfgoed wordt bedreigd. Economische globalisering, waarbij mensen vooral als consumenten beschouwd worden, bedreigt culturele verscheidenheid en met name de oorspronkelijke bevolking van bijvoorbeeld Latijns-Amerika. Het dagelijks leven in sommige wijken van grote steden

Aandacht en liefde voor alles wat is, foto: Trees van Montfoort

is vol geweld en vervreemding, het platteland vaak verwaarloosd. Zorg voor de openbare ruimte, voor huisvesting en openbaar vervoer is nodig. Naast gerechtigheid ten opzichte van de armen is gerechtigheid tussen de generaties nodig, want de aarde is ook aan komende generaties gegeven. Hoofdstuk vijf bevat richtlijnen voor politiek en wetenschap. Milieuconferenties hebben tot nog toe weinig successen geboekt, constateert de paus. Politiek zou transparanter moeten zijn, lokaal en gericht op de lange termijn. En vooral: niet onderworpen aan de economie. Ondernemingen die schermen met duurzame groei vertrouwt hij niet: een afleidingsmanoeuvre gericht op marketing en imago. Hij relateert de empirische wetenschappen. Die kunnen de werkelijkheid nooit helemaal verklaren, ze kunnen veel hebben aan wat de godsdiensten vanuit hun bronnen in te brengen hebben aan zorg voor de natuur en bescherming van de armen.

Ecologische bekering

Het zesde en laatste hoofdstuk gaat over opvoeding en spiritualiteit. Een andere levensstijl is nodig, maar zal niet gemakkelijk zijn, want de markt dwingt ons tot zo veel mogelijk consumeren. Milieuopvoeding is meer dan informatie verschaffen ter bewustwording. Het gaat om helpen groeien in solidariteit, verantwoordelijkheid en zorg. Dat vraagt om het aanleren van

deugden en de vorming van het geweten, aldus de encycliek. Gezin en kerk spelen daar een rol in. Er is een ecologische bekering nodig. Die vraagt een grondhouding van dankbaarheid en belangeloosheid, het bewustzijn dat ieder schepsel iets van God weerspiegelt, soberheid, nederigheid, een houding van aandacht en liefde voor alles wat is, broederschap en zusterschap met onze medeschepselen.

De laatste paragrafen maken een wat plichtmatige indruk en gaan over de sacramenten, de drie-eenheid, Maria en de laatste dingen. Als afsluiting functioneren twee gebeden, het eerste bedoeld om samen met mensen van andere religies te bidden, het tweede een christelijk gebed.

Adders

Bij alle positieve dingen die over deze encycliek te zeggen zijn, schuilen er ook flinke adders onder het gras. Een genderanalyse ontbreekt. Van Ivone Gebara of Vandana Shiva had de paus kunnen leren dat onder de armen vooral de vrouwen het meeste lijden onder milieuproblemen. En dat de kerk eeuwenlang weinig tegenwicht geboden heeft aan uitbuiting van de aarde, komt mede door een theologie waarin het vrouwelijke en het aardse tegenover het mannelijke en het goddelijke geplaatst werden.

Het document verwijst naar eerdere pauselijke schrijvens, stukken van bisschoppenconferenties en naar patriarch Bartholomeus, oecumenisch patriarch van de Oosters-orthodoxe Kerk. Dat is eigen aan het genre: voortbouwen op eerdere kerkelijke uitspraken. Alleen een paar minder recente theologen worden met name genoemd. Wat jammer dat Hildegard van Bingen ontbreekt. Zij is in 2012 uitgeroepen tot kerklerares en in haar theologie is de schepping even belangrijk als bij Franciscus van Assisi.

Ernstiger is de opvatting van natuur die verondersteld wordt. Verbondenheid met de natuur lijkt mooi, maar natuur is een veelzijdig en soms verraderlijk begrip. Zoals de protestantse theologie het begrip scheppingsordening kent om wat cultureel bepaald is de schijn van vanzelfsprekendheid te geven, zo kent de rooms-katholieke kerk het begrip natuurwet. Regels over seksualiteit en voortplanting zouden tot de natuurlijke orde der dingen horen als een morele wet die in de natuur van de mens is geschreven. Zo wordt in de encycliek abortus genoemd als voorbeeld van technocratische overheersing van de natuur. Bij dit thema blijft de paus binnen een traditionele moraal en heeft hij geen oog voor de relatie met armoede.

Ook stelt hij dat bevolkingsgroei geen oorzaak is van de ecologische crisis. Hij heeft een punt in zoverre het westen soms wat al te gemakkelijk naar de bevol-

kingstoename in de derde wereld wijst als oorzaak van veel problemen. Alsof de mensen in de derde wereld het meest vervuilen en alsof niet-westerse mensen zich over de hele wereld verspreid hebben. Hij wijst terecht op de oneerlijke verdeling. Maar eindeloze toename van het aantal mensen gaat net als een groeiende economie ten koste van het milieu.

De paus en ecofeministische theologen

Laudato Si' is een Vaticaans document in vormgeving en manier van citeren, en toch is het verrassend. Het maakt ecotheologische inzichten uit Latijns-Amerika toegankelijk voor een groot publiek. De encycliek bewijst dat klassieke theologische termen als schepping en incarnatie heel relevant zijn voor actuele (milieu)problemen. De cultuurkritiek van de paus en zijn nadruk op de onderlinge verbondenheid van alle schepselen zijn aanknopingspunten voor (eco)feministische theologen om op voort te bouwen met een genderanalyse. Het technocratisch paradigma is immers ook een patriarchaal paradigma.

Trees van Montfoort
www.VanMontfoortCommunicatie.nl.

De Nederlandse vertaling van *Laudato Si'* is gratis te downloaden op www.rkkerk.nl en als boekje te bestellen bij bestel@rkk.nl (€ 15).

De route naar het synodeweekend wordt uitgezet

25-26 maart 2017

Ruimte, richting, een kompas: het zijn elementen die tijdens het synodeweekend in 2017 centraal zullen staan. Waarvoor wil ik op dit moment ruimte innemen als het gaat om vrouwen, zingeving en samenleving? Wat geeft mij sturing en richting? En wat zijn de bronnen waarop ik me kan herijken als dat nodig is, wat is mijn kompas daarbij?

Het is een greep uit de vragen die opkomen als we nadenken over het thema voor het aankomende synodeweekend. Net als op vorige synodeweekenden willen we inhoudelijk hierop ingaan met een programma dat uit lezingen, workshops en de agenda bestaat. De agenda zal wederom centraal staan: wat is, volgens de deelnemers, belangrijk op de agenda van de vrouw-en-geloof-beweging en welke nieuwe initiatieven zijn er wellicht gaande?

Je leest het wel: het staat nog niet vast welke richting we precies uitgaan, maar dat zullen tijd en kompas de komende maanden zeker uitwijzen. Inmiddels heeft

zich een werkgroep gevormd, die binnenkort met een brainstormdag van start zal gaan. Heb jij nog ideeën over vorm of inhoud van het synodeweekend, of wil je meedenken in de werkgroep? Meld je dan bij mij (info@vrouwensynode.nl) of Jasja Nottelman (voorzitter@vrouwensynode.nl). Wij hebben er alvast enorm veel zin in en hopen velen van jullie op het weekend te mogen begroeten!

Emsi Hansen

Vluchtelingen in de kerk

Hulp bieden aan vluchtelingen is in een van de gemeentes waar ik als predikante werk, een hot item. Via Facebook werd bekend, dat er na de crisisopvang van een paar dagen ook mensen voor langere tijd in een vakantiepark net buiten Valkenswaard opgevangen zouden worden. Het is een beetje een troosteloze plek aan een doorgaande weg in de richting van de grens met België. Haast wat verbannen.

De dames van de diaconie vonden dat we als kerk iets moesten doen. Maar wat is haalbaar voor een kleine vergrijsde gemeente, relatief ver van de opvanglocatie? En nog belangrijker: waar hebben de mensen die daar opgevangen worden, behoefte aan? Er werd een groot overleg georganiseerd met de kerken in Valkenswaard en Vluchtelingenwerk. Ook ik schoof aan. Al snel kwam het gesprek op alle dingen die geroepen worden in de media. Over mensen die geluk komen zoeken en huizen en banen 'inpicken' van mensen die al jaren op zoek zijn. Over hoe niemand, en vooral jonge vrouwen niet, nog veilig is.

Allereerst waagde een jonge vrouw van de Baptistengemeente een poging om het gesprek te keren. Ze wees erop dat we als christenen juist een taak hebben om onze medemensen te helpen, of tenminste mensen als mens moeten blijven benaderen en zien. Dit mislukte. Daarna probeerde de mevrouw van Vluchtelingenwerk het onstuimige tij van het gesprek te keren. Niemand onderneemt voor zijn of haar plezier

Margriet van de Bunt

zo'n gevaarlijke reis. Er wordt kritisch gekeken. Het hielp niet. Degene die aan het woord was, vroeg zich af of we dat soort mensen wel in de kerk wilden hebben.

Ik onderbrak hem en zei dat de toon van het gesprek me niet beviel. Laten we het vooral niet over 'dat soort mensen' hebben. Als we als geloofsgemeenschappen ook dit soort geluiden laten horen, dan is de hoop gedoofd. Dan heeft (s)preken over de God van liefde geen zin meer. We kunnen het probleem niet oplossen, maar elkaar wel als mens blijven zien. Ik zei dat ik zijn zorgen begreep, maar dat ik graag wilde dat hij zijn toon veranderde of weg ging. Hij schrok en bond in.

Inmiddels is er een inloophuis in de kerk dat elke dag open is. Mensen komen voor koffie, gezelligheid, Nederlandse les en een gesprek. Onlangs zei iemand tegen mij: 'Je moet er maar niet heengaan. Je bent immers een jonge en ook nog blonde vrouw. Er komen vooral jonge mannen, dat is veel te gevaarlijk. Straks proberen ze van alles met onze knappe dominee.' Ik besef weer des te meer hoeveel er nog moet veranderen in de beeldvorming. De beeldvorming over vluchtelingen en over jonge vrouwelijke dominees.

Margriet van de Bunt

Archief met het oog op de toekomst

Jubileum IAV-collectie van Atria, 3-4 december 2015

Wat is in de eenentwintigste eeuw het belang van archieven, en dan speciaal van een Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging (IAV)? Tijdens de twee dagen waarop het 80-jarig bestaan van de collectie werd gevierd, kwamen de antwoorden uit verschillende hoeken van de wereld.

Atria-directeur Renée Römken, Hans Schutte (directeur-generaal Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap), Marens Engelhard (algemene rijksarchivaris, algemeen directeur Nationaal Archief) en Donna Scheeder (voorzitter Internationale Federatie van Bibliotheekverenigingen en -instellingen) vertelden over het ontstaan, de voortgang en het belang van de bijzondere collectie van het IAV. Haar internationale allure is mede te danken aan samenwerking in een vroeg stadium van haar bestaan, midden jaren dertig van de vorige eeuw, met het *World Center for Women's Archives* (1935-1940) te New York. Uniek was dat het IAV ondanks de oorlog, toen de Duitsers het IAV sloten en veel materiaal meenamen, bleef bestaan.

Tijdens de twee panelgesprekken 'visions for the future' en 'global perspectives' werd geconcludeerd dat vrouwenarchieven weliswaar het verleden verzamelen maar gericht zijn op de toekomst. Kennis uit het verleden kan nieuwe vrouwenacties ondersteunen. Dat geldt ook voor een continent als Afrika. Buhle Mbambo-Thata (directeur bibliotheekdiensten, Universiteit van Zuid-Afrika) gaf een overzicht van Afrikaanse bibliotheken en archieven. Haar universiteit investeert in vrouwengeschiedenis omdat een natie zonder geschiedenis een verloren natie is. Dat komt overeen met het motto van Atria: *sharing the past, debating the present, creating the future*.

Rosa Manus, die samen met Johanna Naber en Willemijn Posthumus-van der Goot het IAV heeft opgericht, zou het daarmee eens zijn geweest. Rosa Manus (1881-waarschijnlijk 1942, door de Duitsers vermoord vanwege paci-

Sebastian Finsterwalder overhandigt de boeken van Rosa Manus aan Atria's bibliothecaris Paulien Schuurmans, foto: Monique Kooijmans

fisme) vond dat de vrouwenbeweging haar kennis moest verzamelen, delen en doorgeven aan nieuwe generaties. De korte adem van de sociale media maakt het wel lastiger om gebeurtenissen als de Egyptische Revolutie te archiveren. Frederika Kalthener, onderzoekster bij het Centrum voor Internet en Mensenrechten (Berlijn) en het data-activisme project aan de Universiteit van Amsterdam, citeerde in dit verband *The Economist*: de wereld verliest de mogelijkheid om geschiedenis te bewaren.

Beide dagen van de conferentie sloten af met nieuwe oude items voor de verzameling: teruggevonden boeken van Rosa Manus en het huwelijkscontract van Aletta Jacobs. Het IAV begint dit jaar met twee nieuwe projecten: digitalisering van het archief van Willemijn Posthumus-van der Goot en de eerste Rosa Manuslezing (najaar 2016). En nog steeds klinkt de oproep aan vrouwen om hun verhaal te vertellen. Wat doen we met onze geschiedenis? Een inspirerende vraag met het oog op het jubileum van de Vrouwensynode in 2017. Zelf zal ik overleggen met het IAV over de stukken van de Europese Vrouwensynode.

Haydy Nelson

Met dank aan Atria:
www.atria-kennisinstituut.nl

25 jaar Mirre

Zichtbaarheid is een eerste vereiste, schrijft Ria Ettes in de jubileumbundel *Hoe hoor jij het Woord?* Zij geeft een overzicht van de stand van zaken van lesbische vrouwen in de kerk. Het hoofdstuk van Heleen de Boer draagt een vergelijkbare titel: Zichtbaarheid blijft nodig. De Boer ziet dat onder andere gebeuren in de roze vieringen en wijst op het belang van verhalen. Persoonlijke verhalen maken zichtbaar hoe je gelovig en lesbisch zijn met elkaar kunt verbinden. Dat kan op veel verschillende manieren, schrijft Pauline Verheule, en de ruimte daarvoor is per kerk verschillend.

Schrijnend is het verhaal over geloof en biseksualiteit van Lillian Spring. Geraldine Kooij heeft meegewerkt aan de website www.regenbooghulp.nl en signaleert dat kerkmensen nog vaak zeggen 'het mag toch zeker niet'. Ze pleit voor meer gespreksgroepen 'om af te rekenen met het idee dat het in onze kerk niet voorkomt want LHBT'ers zijn prachtige mensen'. Mieke Wijnolts, geestelijk verzorger op de Hezenberg, weet door haar werk hoe mensen die normaal bezwaren hebben, veranderen als ze iemand kennen die lesbisch is... en toch heel gewoon.

Aan de andere kant van het spectrum staat de ruimte die bijvoorbeeld predikante Jannet van der Spek ervaart en inneemt. Voor haar is het volkomen duidelijk dat geloof en homosek-

Korte Metten

sualiteit samengaan al kent ook zij de worsteling met Bijbelteksten. De auteurs in deze bundel vinden inspiratie in het scheppingsverhaal met de oproep om te leven en je plaats in te nemen, in Jezus' uitnodiging aan mensen die er niet bij horen, en in Paulus' stellingname om recht te doen aan Gods genade (Inge Boef over Gal. 2: 11-21).

Een leuke en informatieve bundel met een kleine literatuurlijst, een lijst verwante organisaties en spannende vragen om eens een gesprek aan te gaan.

Pauline Verheule en Ria Ettes (samenstelling), *Hoe hoor jij het Woord? Jubileumbundel Netwerk Mirre*, Esuberanza, Netwerk Mirre 2015. ISBN 978 90 8883 0174.

Vrouwen van het protestantisme

Margriet Gosker organiseert voor de Protestantse Kerk Nederland de viering van 500 jaar protestantisme. Onderdeel hiervan is een oecumenische estafette langs 12 provincies. Margriet wil in dat kader speciaal aandacht wekken voor vrouwen van het protestantisme. Als iemand plannen heeft dit jaar of volgend jaar iets hiermee te doen, laat ze

contact opnemen met Margriet Gosker: dr.m.gosker.venlo@hetnet.nl.

Verborgen geweld

Iedere zondagmorgen zendt Kerk Zonder Grenzen uit Bloemendaal een korte meditatie met muzikale omlijsting uit: Woord op Zondag 9.00 – 9.30 uur. Frequentie: 1116AM. De uitzending bestaat uit (bijbel)teksten, een meditatie en gebeden. Deze uitzendingen verschijnen ook in boekvorm. In september werden de diensten verzorgd door Judith van der Werf. Zij stond stil bij geweld dat achter de voordeur plaatsvindt en daarvoor meestal niet in de openbaarheid komt. Wie breekt de stilte, wie brengt een keer in verstoorde relaties? Wat geeft mensen een bedding, zodat ze een nieuw spoor kunnen trekken?

Judith van der Werf, *Woord op Zondag. Verborgen geweld*. Narratio, Gorinchem 2015. ISBN 978 90 5263 6696.

* (On)breekbaar - 30 jaar VPSG. Het jubileumprogramma van de stichting VPSG begint op 28 februari met een tentoonstelling in de Sint-Bavokerk te Haarlem (te bezichtigen tot 29 april). Het thema is 'kwetsbaarheid en kracht' en een belangrijke rol is ingeruimd voor de kistjes, reisaltaartjes, koffertjes en andere kunstwerken die kunstenaars bij dit thema hebben gemaakt. Op **28 februari, 15 maart, 9, 13 en 23 april** zijn er workshops om een eigen kistje te maken. Andere activiteiten: viering 'Pelgrimage' (**28 februari**), lezing van Christa Anbeek (**5 maart**), vredesgebed op **4 april**. (023) 532 8222; www.vpsg.nl.

* Hip feminisme, hippe religiestudies? Studiedag Gender en Religie op **4 maart**. Is het feminisme weer opgestaan en hoe verhoudt het zich dan tot de oude wortels? Heeft het invloed op religie en theologie? Gedachtewisseling met drie jonge feministen. Faculteit der Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap Groningen, 13.00-17.00u; receptie.ggw@rug.nl.

* *Dining for women*. Fundraising-diner van Graalbeweging Nederland voor een nationaal vrouwenproject op **8 maart**. € 35. Graalhuis Utrecht, 18.30-22.00u; Aanmelding voor 2/3 via degraal@planet.nl of (030) 23 33 640 (wo).

* De poëzie van... Op **13 maart** leest actrice Chiara Tissen de gedichten van

Agenda

Sylvia Plath. De Nieuwe Liefde Amsterdam, 16.00u; www.denieuweliefde.com

* Vrouwen onderweg. Bezinningsbijeenkomsten rond de beelden, gemaakt door de zusters uit het Sint Lioba Klooster (Egmond). **19 maart** Hetty van Galen over Bathseba; **23 april** Ria Stolk over de zwangere vrouw. Bijbelse Tuin Hoofddorp, 14.00-15.30u; www.bijbelsetuinin hoofddorp.nl.

* Eva waar ben je? Studiedag ter nagedachtenis van Chana Safrai over gender in de (rabbijnse interpretatie van de) scheppingsverhalen op **21 maart**. De Nieuwe Poort, Amsterdam, 10.30-15.00u; b.rapp@planet.nl.

* Goede Vrijdag-viering van Graalbeweging Nederland op **25 maart** over de betekenis van Jezus' 7 laatste woorden. 's Middags aan de hand van een kruisweg stilstaan bij ervaringen van verlies en (mondiaal) lijden. Graalhuis Utrecht, 11.00-15.30u; Aanmelding voor 23/3 via degraal@planet.nl.

* Zijn zij soms geen mensen? Studiedag op **2 april** van de Dominicaanse Lekengemeenschap Nederland over dominicanen en mensenrechten.

Lezingen van Richard Steenvoorde en Lucette Verboven, workshops over onder andere vrouwenhandel. Dominicuskerk Nijmegen; www.800jaardominicanen.nl.

* *Sharing life, working together, developing strength*, Algemene Assemblee en studiedagen over de situatie van vrouwen in Europa, van Andante – Europese Alliantie van katholieke vrouwenorganisaties, **14-17 april**. Voertalen: Duits, Engels, Frans. High Leigh, Hoddesdon (VK); www.andante-europa.net.

* Bezieling en verbinding, vijfde Landelijke Pastorale Dag op **16 april**. Inleidingen van Désanne van Brederode en Christa Anbeek, workshops en informatiemarkt. Hogeschool Windesheim in Zwolle; pastoraledag@protestantsekerk.nl.

* Aren lezen met Ruth op **23 april**. Dit Bijbelse verhaal begint uitzichtloos en eindigt met een nieuw perspectief. Begeleiding: Monica Raassen crss. Priorij Emmaus Maarssen, 10.00-16.00u; www.priorijemmaus.nl.

* Elisabeth van Thuringen, lezing op **12 mei** door Marjan Bouritius over deze dertiende-eeuwse 'zuster in de wereld'. La Verna, Amsterdam, 20.00-22.00u; www.laverna.nl.

De Oecumenische Vrouwensynode biedt een landelijk platform aan een bonte verzameling vrouwen, actief op het gebied van vrouw, geloof en maatschappij. De Vrouwensynode geeft met de *ZijSpiegel*, haar website, social media en synodedagen de gelegenheid elkaar te ontmoeten, ervaringen en kennis uit te wisselen en elkaar te inspireren tot verandering en empowerment. De Vrouwensynode heeft als visioen een wereld, waar in veelkleurigheid naar godsdienst, huidskleur, cultuur, etniciteit, leeftijd en seksuele voorkeur, in gerechtigheid wordt samengeleefd. In het bijzonder richt de Vrouwensynode zich op de gelijkwaardigheid van gender binnen religie en kerk.

Bestuur

- * Jasja Nottelman (voorzitter)
voorzitter@vrouwensynode.nl
(06) 343 99461
- * Arine Benschop (penningmeester)
penningmeester@vrouwensynode.nl
- * Wil Fransen (secretaris)
secretaris@vrouwensynode.nl
- * Emsi Hansen
info@vrouwensynode.nl
- * Fieke Klaver
netwerk@vrouwensynode.nl

European women's synod

Haydy Nelson, secretaris
hnelson@upcmail.nl
(020) 699 95 78

www.vrouwensynode.nl met o.a. nieuws en agenda
maandelijkse digitale nieuwsbrief (opgeven via de website)

www.facebook.com/vrouwensynode
www.facebook.com/groups/165224573580766/

www.twitter.com/vrouwensynode